

M. Sait Akman¹

*Merkez Direktörü
G20 Çalışmaları Merkezi*

Bozkurt Aran²

*Merkez Direktörü
Ticaret Çalışmaları Merkezi*

NAFTA'NIN YENİLENMESİ MÜZAKERELERİ: AMERİKA, KANADA VE MEKSİKA ARASINDA GÜÇ MÜCADELESİ VE ETKİLERİ

I. Giriş

ABD, Kanada ve Meksika arasında bundan yirmi beş yıl kadar önce tamamlanan ve uygulanmaya başlanan Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA) ABD Başkanı Trump'ın girişimleri sonucu yeniden önemli bir tartışmanın odağı haline gelmiştir. Küresel ticaret ilişkileri açısından seçkin bir yere sahip olan NAFTA önemli konularda getirdiği kurallar ile kendisinden sonra gelecek ticaret anlaşmalarına da örnek teşkil etmek suretiyle küresel ticarete her zaman müstesna bir yere sahip olmuştur. NAFTA kurallarının dünya ticaretinin %14'lük bir kısmını yönettiği ve ABD gibi bir ticaret devinin DTÖ dışındaki en önemli anlaşması olduğu düşünüldüğünde NAFTA'ya ilişkin gelişmelerin dikkatli takibi gerekli olmaktadır.

Taraflar Ağustos 2017'de NAFTA'nın yeniden müzakere edilmesi kararını alarak küresel ticaret ilişkileri bakımından önemli gelişmelere yol açacak bir süreci başlatmışlardır. Başkan Trump'ın bir ticaret anlaşmasını nasıl müzakere edeceğinin ve ticaret ortaklarına karşı nasıl bir tutum takınacağını önemli ipuçlarını veren bu süreç, gerek küresel ticaret sisteminin geleceği, gerek diğer ticaret ortakları bakımından da sonuçlar doğurması beklenmektedir.

Aradan geçen 24 yıllık sürede her üç ülkeye de önemli ekonomik kazanımlar sağlayan NAFTA'nın gelişen şartlar çerçevesinde her ticaret anlaşması gibi güncellenmesi gereği

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1337/Sait+Akman>

² <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1257/Bozkurt+Aran>

elbette ortaya çıkmıştır. NAFTA imzalandığında elektronik ticaret ya da dijitalleşme konusu henüz küresel ticarete ilişkin gündem konusu olmamıştı. Aradan geçen zamanda hizmet ticaretine ilişkin yeni kurallara olan ihtiyaç da artmıştır. Tarafların anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin bakış açılarındaki değişiklikler olması bu konunun da ayrıca ele alınması gerektirmiştir. Çevre ve çalışma standartları gibi konularda yeni kuralların ihdası gereksinimi doğmuştur. Bu ve benzeri konularda hemen tüm ticaret anlaşmalarının “güncellenmesi” elbette beklenir. Nitekim Türkiye’nin AB ile Gümrük Birliği kararının da modernizasyonunun gündemde olması tesadüfî bir gelişme değildir.

II. Başkan Trump Yönetiminin Ticaret İlişkilerine Yaklaşımı

Ancak Trump yönetiminin NAFTA’ya yaklaşımı, anlaşmanın güncellenmesi gereğini geri plana itmekte ve ABD’nin 70 yıldır kurulmasına önyak olduğu kurallı küresel ticaret sistemi içinde olumsuzluklar yaratacak bir çerçeveye girmektedir. Başkan Trump’ın anlaşmanın ABD açısından ülke içinde rekabette uyum sağlayamayan belli kesimler³ üzerinde yarattığı etkilerin giderilmesi için ticaret ortakları üzerinde baskı yaratarak ABD’ye daha fazla pazar açılımı sağlamayı amaçlarken diğer taraftan ABD’nin tek taraflı korumacı uygulamalarına da meşru bir zemin kazandırma gayreti içinde olduğu görülmektedir.

NAFTA ile ilgili eleştirilerin yeni olmadığı hatta anlaşmanın ilk müzakere döneminde başladığı hatırdta tutulmalıdır. 1992 yılında ABD Başkanlık seçimlerinde yıldızı parlayan adaylardan ünlü milyarder iş adamı Ross Perot bu anlaşmayı açıkça hedef almış ve kampanyasının odak noktası yapmıştı. Trump da NAFTA için “korkunç” bir anlaşma olarak nitelendirmekte ve anlaşmanın ABD’nin çıkarları doğrultusunda şekilde yenilenememesi durumunda anlaşmadan çekileceğini belirtmektedir. Trump bu konudaki ısrarını tehdit seviyesinde tekrar etmekte ve her fırsatta bu Anlaşma’yı “sonlandırabilirim, ya da sonlandırmam” diyerek ortaklarına adeta “Demokles’in kılıcını” göstermeye çalışmaktadır. Nitekim CIGI’den K. Carmichael’e göre Trump NAFTA’yı serbest ticaretten ziyade “yönetilen ticaret” (*managed trade*) çerçevesine dönüştürmeye çalışmakta⁴. Buna karşın görüşmelerde Kanada ile Meksika’nın ise ABD’nin ısrarlı önerileri karşısında genellikle birlikte hareket ettikleri ve karşı önerilerini ortaya koymaya çalıştıkları görülmektedir.

NAFTA müzakerelerine ilişkin bir değerlendirme yaparken öncelikle kurallı ticaret konusunun mevcut ABD Yönetimi tarafından nasıl değerlendirildiğinin genel olarak irdelenmesi yararlı olacaktır. Başkan Trump’ın seçim kampanyası boyunca vaat ettiği önlemleri uygulamaya koymaya başlaması ABD’nin kurulmasına öncülük ettiği kurallı ve çok taraflı ticaret sisteminin işleyişi ile sıkıntılar oluşturmuştur. Başkan Trump dış ticaret stratejisinin merkezine ABD’nin ticaret açığını koymuş ve bunun sonucu olarak ABD istihdam piyasasında yaratılan olumsuzlukları gidermeyi amaçladığını ileri sürmüştür.⁵

³ Örneğin ABD’de *Rust Belt* olarak bilinen bölgelerdeki eski teknolojiye dayalı sektörlerde ve çalışan kesimlerde oluşan hoşnutsuzluk.

⁴ K. Carmichael, ‘What NAFTA Renegotiations Can Tell Us about the Future of Global Commerce’, CIGI Opinion, 14 Kasım 2017. <https://www.cigionline.org/articles/what-nafta-renegotiations-can-tell-us-about-future-global-commerce>

⁵ B.Aran, http://www.tepav.org.tr/upload/files/1479303122-2.YENI_ABD_BASKANI_TRUMP_VE_KURESEL_TICARET.pdf

Bu arada, ABD'nin Atlantik ilişkileri nedeniyle geleneksel müttefiki Avrupa ile doğal dayanışması ile ilgili tereddütler yaratacak şekilde Atlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı müzakerelerini de durdurmuştur. Trans Pasifik Ortaklığından ABD çekilmiş ve Dünya Ticareti Örgütü'nün etkinliğini ve işleyişini sınırlamaya yönelmiştir. Ayrıca yeni yükselen güç konumundaki Çin ile ticaret konusunda yarattığı gerginlikler Tukidides tuzağını⁶ hatırlatan bir ortamın şekillenmesi sonucunu doğurmuştur. ABD ve Çin karşılıklı olarak birbirinde yaptıkları ithalata ilave gümrük tarifesi koymak için soruşturma başlatmayı kararlaştırmışlardır. Ancak ABD Ticaret Temsilcisi Steven Mnuchin'nin Pekin'e yaptığı ziyaret sonrasında, "ticaret savaşını beklemeye aldık"⁷ ifadesi ile durumun bir süre sükûnete kavuştuğu görülmektedir. Ancak, Çin tarafının ABD'den daha çok ithalat yapmak sözünün krizi ne ölçüde çözümlendiği belirsizliğini korumaktadır.

III. NAFTA'nın getirdikleri ve artan itirazların kaynakları

1994 yılında yürürlüğe giren NAFTA'nın o günün şartlarında oldukça kapsamlı bir içeriğe sahip olduğu ve kendisinden sonra gelecek anlaşmalar için de örnek teşkil edecek düzenlemeleri hayata geçirdiği söylenebilir. NAFTA her şeyden önce taraflar arasında ticaretin serbestleştirilmesi için ticaret engellerinin kaldırılması ve tarafların birbirlerinden gelecek ürünlere karşı ayırımcılık yapmaması ilkesine sadık kalmalarını sağlamaktaydı⁸. Ayrıca, ticaretin üye ülkelerin tek taraflı eylemlerine karşı ortak ilke ve hükümlere tabi olacak şekilde yönetilmesi öngörülmekte idi. NAFTA, tarafların zamanla muhtemel bir ortak gümrük tarifesine geçişini de öngörmüştü (madde 308). Ne var ki bu durum gerçekleşmediğinden NAFTA bir *serbest ticaret anlaşması* olarak kalmıştır.

Diğer taraftan, NAFTA üçüncü ülke menşeli ürünlerin bir NAFTA üyesi üzerinden diğerine girişte uygulanacak kapsamlı menşe kuralları getirmiştir (4. Bölüm). Esas itibarıyla başka ülkelerde üretilen ürünlerin ABD'ye NAFTA ülkeleri üzerinden girişini engellemek amacıyla oldukça karmaşık kurallar dizini oluşturulmuştu. Anlaşmanın yürürlükte olduğu 20 yılı aşkın dönemde bu konuda eleştiriler devam etmiştir. Trump tarafından menşe kurallarının NAFTA müzakerelerinde en önemli konulardan birisi haline getirildiği görülmektedir. NAFTA'nın menşe kuralları esasen Trump yönetiminin itirazları öncesinde de sıkı kurallarla sağlanmıştı. Ürünlerin Kuzey Amerika menşeli sayılabilmesi zaten diğer pek çok ticaret anlaşmasından çok daha yüksek eşik değerleri (value) içermesine bağlanmıştı. Otomotivde bir ürünün menşe bakımından NAFTA ürünü addedilebilmesi ve ABD'ye gümrüksüz ihracatı net maliyet yöntemi esasına göre % 62,5 gibi bir değere eşitlenmiştir.

NAFTA içinde dikkati çeken bir diğer önemli alan ise *anlaşmazlıkların çözümünün* nasıl olacağıydı. Anlaşma'nın ilk yapıldığı tarihte bu anlamda ticaret düzenlemelerine kurumsal bir yenilik getirdiği söylenebilir. Bu bağlamda özellikle 11'nci ve 19'ncü Bölümler öne çıkmaktadır⁹. NAFTA içinde Anlaşmazlıkların çözümü düzenlemesi daha önce müzakere

⁶ "Tukidides tuzağı" düzeni sağlayan güç ile bu düzenden yararlanarak kuvvetlenen güç arasında çatışmanın kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir.

⁷ S. Donnan, US and China step back from brink of trade war; *Financial Times*, 21 Mayıs 2018.

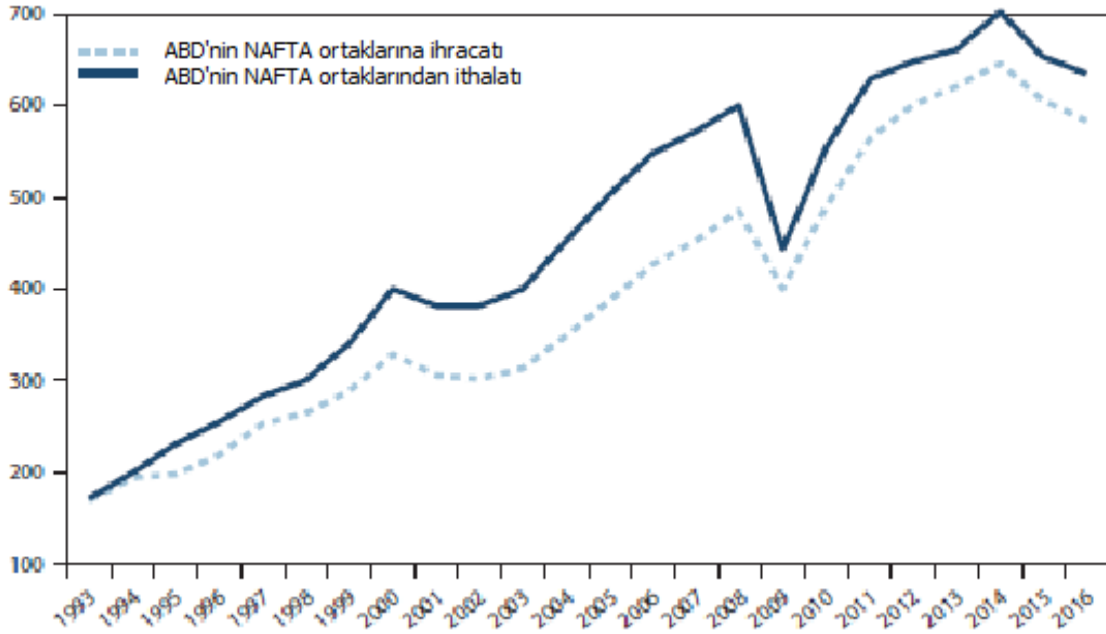
⁸ Anlaşmanın 3. Bölümü 301. Maddesi üye ülkelerin yerel idareler, bölgeler ve eyaletlerinin diğer NAFTA ülkelerinden gelecek ürünleri kendi ülkesinin diğer bölge ve eyaletlerinden gelen ürünler ile aynı muameleye tabi tutması kuralını getirmekte.

⁹ NAFTA kapsamında anlaşmazlıklar konusunda; anlaşma hükümlerinin yorumlanmasına ilişkin 20. Bölümün; ayrıca çevre ve çalışma standartlarına ilişkin anlaşmazlıklar için iki ayrı ek anlaşmanın bulunduğu hatırd tutulmalıdır.

edilen ancak yerini NAFTA'ya bırakan CUSFTA (*Canada-US Free Trade Agreement*) döneminde bir temel husus olmuştu¹⁰. Taraflar iki taraflı oluşturulacak bir merci yoluyla anlaşmazlıkların çözülmesi için bir yöntem geliştirmişti. Bugün NAFTA tartışmalarında ABD yönetiminin öne çıkardığı noktalardan birisi de bu iki bölümün ABD'nin egemenlik haklarına hanel getirdiği gerekçesiyle yeniden ele alınmasına ilişkin talebidir.

NAFTA Anlaşması'nın imzalanması ile ABD'nin NAFTA ortakları ile mal ve hizmet ticaretinin üç kattan fazla arttığı görülmektedir (Grafik 1).

Grafik 1. ABD'nin NAFTA ortakları ile mal ve hizmet ticareti, 1993-2016 (milyar dolar)

Kaynak: Bergsten ve de Molle, 2017, *A Path Forward for NAFTA*, PIIE Briefing, Temmuz 2017. s. 4.

Ayrıca, ABD'nin Meksika ile ticaretinin gayri safi yurtiçi hâsılasındaki (GSYH) içindeki payının 1994'ten 2015'e kadar %1,3'den %2,5'e yükselmiş olması da dikkat çekici bir gelişmedir. NAFTA ile tüm tarafların milli gelirinde artış olmuştur. Bu artış özellikle Meksika'da kişi başı reel gelir artışının ikiye katlanmasında göze çarpmaktadır. Buna karşın ABD'de NAFTA sonucu gelir artışı daha kısıtlı olmuştur.

NAFTA'nın ABD ekonomisi üzerindeki etkisinin olumlu olduğu düşünülmektedir. Peterson Institute for International Economics'den G.Hufbauer ve C. Cimino-Isaacs'a göre NAFTA, ABD'de 14 milyon yeni istihdamın yaratılmasını sağlamıştır. Hesaplamalar göre NAFTA'nın her yıl ABD'de yarattığı yeni iş imkânı 200 bin kadar, yol açtığı iş kaybı ise 15 bin kadar olmuştur¹¹. Öte yandan üç ekonominin birbirleri ile olan bütünleşme sürecinin ve birbirlerine bağımlılığının artması NAFTA'nın önemli sonuçlarından birisi kabul edilmektedir.

Tablo 1'de de görüldüğü üzere, NAFTA döneminde ABD'nin Kanada'dan mal ithalatı üç kata yakın artarak 113 milyar dolardan % 150 artışla 283 milyar dolara (2016) yükselirken,

¹⁰ I. Hussain, *Reevaluating NAFTA: Theory and Practice*, Palgrave Macmillan, 2012.

¹¹ G. C. Hufbauer ve C. Cimino-Isaacs, 'NAFTA at 20: Misleading charges and Positive Achievements', *PIIE Policy Brief*, 14-13. Mayıs 2014.

Meksika'dan ithalatı ise % 642 artarak 40 milyar dolardan 297 milyar dolara (2016) çıkmıştır. Buna karşın ABD'nin Kanada ve Meksika'ya mal ihracatı ise 1993'den 2016 sonuna kadar sırasıyla 101 milyar dolardan 266 milyar dolara ve 41 milyar dolardan 231 milyar dolara çıkmıştır. Artış oranları sırasıyla Kanada'ya % 163 ve Meksika'ya % 463 olmuştur. Anlaşılacağı üzere Meksika'nın ihracatında artış ve ABD'ye karşı ticaret fazlası verdiği göze çarpmaktadır. Taraflar arasında yabancı doğrudan sermaye yatırımlarında (YDS) da artış olmuş ve bölgesel bir tedarik zincirinin oluşması sonucunu doğurmuştur.

Özellikle Kanada ve ABD'nin karşılıklı yatırımlarındaki artış göze çarpmaktadır. Karşılıklı yatırımlar 1993'te 110 milyar dolar seviyesinde iken, 2015 yılı sonu itibarıyla 600 milyar doları aşmıştır. Meksika ile karşılıklı yatırım ilişkisi aynı dönemde yedi kat artarak 110 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır.

Tablo 1. ABD'nin NAFTA içinde ticaret ve yatırımları, 1993 ve 2016 (milyar dolar)

1993							
Ortak	ABD ithalatı		ABD ihracatı		Ticaret Dengesi	Giren YDS stoğu	Çıkan YDS stoğu
	Mal	Hizmet	Mal	Hizmet			
Kanada	113	9	101	17	-4	40	70
Meksika	40	8	41	11	4	1	15
NAFTA	153	17	142	28	0	42	85
2016							
Ortak	ABD ithalatı		ABD ihracatı		Ticaret Dengesi	Giren YDS stoğu	Çıkan YDS stoğu
	Mal	Hizmet	Mal	Hizmet			
Kanada	283	30	266	54	7	269	353
Meksika	297	23	231	31	-58	17	93
NAFTA	580	53	497	85	-51	286	446

Kaynak: Schott ve Cimino-Isaacs, 2017, *Updating the North American free Trade Agreement, PIIE Briefing*, s. 72.

Öte yandan NAFTA ekonomilerinin anlaşma sonrası kazanımları ve yeni iş olanaklarının yaratılmasına karşın, ABD'de NAFTA karşılığı her zaman devam etmiştir. Meksika'da işçilik ücretlerinin düşüklüğü belirli sektörlerde üretimin Meksika'ya kayması sonucunu doğurmuş, bu durumun ABD'de ücretlerde artışın durmasına, iş kayıplarına yol açtığı iddia edilmiştir. Diğer taraftan ABD Kanada'nın tarım alanında haksız devlet yardımları ile avantaj sağladığına dair iddiaları getirirken, özellikle süt ürünlerinde korumacı bir tedarik zincirine sahip olduğunu belirtmekte, Meksika'dan gelen otomobil ihracatında menşe kurallarının değiştirilmesinin gerektiği ve ABD kaynaklı ara malının tercih edilmesini sağlayacak düzenlemeler konusunda ısrar etmektedir.

NAFTA anlaşmasının uygulanması sonucunda ortaya çıkan konuların ABD açısından sorun olarak nitelendirilmesi, Anlaşmanın taraflarından Meksika'nın gelişme yolunda bir ülke olmasına bağlanması olasıdır. Meksika'nın Kanada ve ABD gibi gelişmiş iki ülke ile yaptığı dönemin en kapsamlı ve içerikli serbest ticaret anlaşmasının, 24 yıl sonra ABD bakımından istihdam açısından yarattığı sorunlar NAFTA'nın yenilenmesi arayışlarını hızlandırmıştır. Nitekim Kanada Başbakanı Trudeau'nun Washington'a ziyareti sırasında Başkan Trump'ın NAFTA konusunda sıkıntının Meksika'dan kaynaklandığını bu süreçte Kanada'dan sadece

“makas” alacağını söylediği ileri sürülmektedir¹². Ne var ki, Trump’ın Kanada’ya karşı da oldukça sert önlemler aldığı göz önüne alınırsa durumun her iki ülke için de bir tehdit arz ettiği aşikârdır.

Meksika cephesinde ise ABD tarım ihracatı karşısında zorlanan Meksikalı tarım çevrelerinin yanı sıra Meksika’da kişi başı gelirin ABD ile kıyaslanınca 1994’den bu yana göreceli düşük kaldığı ve her kesime yansımadağı iddialarının yaygın olduğu görülmektedir. Kanada, NAFTA’nın teknoloji ve dijital alandaki gelişmeleri yansıtması gerektiğini söylerken çoğu kez AB ile yaptığı CETA Anlaşması’nın iklim değişikliği, çevre, işgücü düzenlemeleri, toplumsal cinsiyet, kamu alımları, yatırımcı-devlet anlaşmazlıklarının çözümü, hizmet sunumunda mesleki ve teknik vasıfların karşılıklı tanınması gibi çeşitli konulardaki hükümlerini ön plana çıkarmakta ve örnek oluşturabileceğini belirtmekte¹³.

ABD’nin NAFTA içinde ve özellikle Meksika’ya karşı vermiş olduğu ticaret açığının anlaşmanın yürürlüğe girmesi ile giderek arttığı, 2008 küresel krizi sonrası özellikle ABD’nin yerli üretime verdiği desteğin de etkisiyle biraz azalmakla beraber günümüze kadar sürdüğü görülmektedir. Ticaret açığını ulusal bir tehdit olarak algılayan Trump’ın NAFTA’yı “ABD’nin imzaladığı en kötü anlaşma” olarak adlandırmasının bir nedeni de aslında burada yatmaktadır. Oysa NAFTA anlaşmasının üye ülkelere getirdiği fayda yarattığı olumsuz etkilerin çok üzerinde olduğu hususu bağımsız, objektif ve akademik çalışmalarda sıklıkla vurgulanmaktadır.

Ticaretin mutlak kazanımlarına bakmak yerine, ikili ticaret ilişkilerine sadece realist bir paradigma ile nispi kazanımlar üzerinden değerlendirmeyi tercih eden Başkan Trump, NAFTA’dan daha ziyade Meksika ve Kanada’nın yararlandığı ve ABD’nin kazanımlarının bastırıldığı bir anlaşma olduğu sonucunu çıkarmaktadır.

Trump daha başkanlık seçim kampanyası döneminde NAFTA’yı hedef alarak yenilenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yine aynı mantıkla Başkanlığının ilk başında Trans-Pasifik Ortaklığı (TPP) Anlaşması’ndan çekilerek bu konuda herkese bir gözdağı verme fırsatını bulmuştu. Trump Yönetimine göre, en büyük ihracat pazarları ABD olan Kanada ve Meksika’nın NAFTA’yı yeniden müzakere etmeye yanaşmaları ve ABD’nin öncelikli gördüğü konularda adım atmaları gerekmektedir. Ağustos 2016’da başlatılan NAFTA müzakerelerinde gündemini şekillendiren bu öncelikli konuların aslında kolay çözülemeyecek ve ortakların kırmızıçizgilerini aşan alanları içermesi, NAFTA görüşmelerinin zorluğunu göstermektedir.

Zira NAFTA’nın üç ülke ekonomisine katkıları bir yana, istihdam kaybı, rekabet sorunu gibi mevcut problemlerin ana kaynağı ticaretin serbestleşmesinden ziyade güçlü dolar; ulaştırma, iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ve özellikle sanayi alanında otomasyon sonucu eski teknolojiye dayalı sektörlerin bu değişim karşısında yaşadığı güçlüklerdir. ABD’de son

¹² P. Leblond, J. Fabian: Modernizing NAFTA; A New Deal for the North American Economy in the Twenty-first Century, Centre for International Governance Innovation, Mart 2018.

¹³ Kanada Dışişleri Bakanı ve NAFTA müzakere heyeti başkanı C. Freeland’in bu konudaki yaklaşımına ilişkin bkz. https://www.canada.ca/en/global-affairs/news/2017/08/address_by_foreignaffairsministeronthemodernizationofthenorthame.html 14 Ağustos 2017. Ayrıca bkz. P. Leblond, ‘The US Has Much to gain in embracing Freeland’s Approach’, CIGI Opinion, 15 Ağustos 2017. <https://www.cigionline.org/articles/us-has-much-gain-embracing-freelands-approach>

yıllarda istihdamdaki net azalışın sadece % 0,1 kadarının NAFTA'ya bağlanabileceği, NAFTA hiç olmasa bile imalat sanayinin güç kaybedeceği belirtilmektedir¹⁴.

IV. NAFTA müzakerelerinde durum ve alternatif senaryolar

Müzakerelere başlanmasından bu yana geçen dokuz ayı aşkın sürede, Mayıs 2018 sonuna kadar taraflar altı müzakere turunu tamamlamıştır. Sürdürülen görüşmelerde istenen mutabakatın sağlanamadığı ve istenilen noktaya gelinemediği görülmektedir. 1 Temmuz 2018'de Meksika'da yapılacak Başkanlık seçimi ve ABD'de Kasım ayında yapılacak Kongre ara dönem seçimleri nedeniyle görüşmelerin ancak önümüzdeki yıl başlayacağı belirtilmektedir.

Ayrıca ABD Temsilciler Meclisi Başkanı P. Ryan, ABD Temsilciler Meclisinde yeni NAFTA Anlaşmasının Kongrede gözden geçirilmesine imkân sağlamak için en geç 17 Mayıs tarihine kadar tamamlanmasını aksi takdirde Ocak 2019'deki yasama dönemine kalacağını belirtmiştir. Müzakerelerin tamamen kesilmediği bu arada görüşmelerin teknik seviyede devam edeceği ifade edilmektedir. Buna karşın Kanada Dışişleri Bakanı C. Freeland "iyi bir anlaşma için ne kadar uzun olması gerekiyorsa o kadar olacaktır" diyerek konunun aceleye getirilmemesi gerektiğine dikkat çekmekte. Aynı şekilde Meksika Baş Müzakerecisi Guajardo da "zaman baskısı altında anlaşmanın kalitesinden taviz veremeyiz" diyerek tepki vermiştir¹⁵.

Diğer taraftan, NAFTA'nın kapsamlı olarak yenilenmesi arayışından vazgeçilerek özellikle otomobil ticaretini hedef alan ve "cılız NAFTA" olarak görülen kısa bir "sürüm" üzerinde çalışıldığı tartışmaları da duyulmaktadır. Buna göre, tüm konularda uzun ve karmaşık müzakere sürecine ve kırmızıçizgilere takılmak yerine otomotive ilişkin menşe kuralları konusunda yasal düzenlemelerin Kongre'nin kararına gerek olmayacak şekilde tamamlanması söz konusu olabilir. NAFTA müzakerelerinde bu yönde bir uzlaşının sağlanmasının Trump açısından bir başarı hikâyesi yaratabileceği, ayrıca Kanada'nın ve Meksika'nın da bu süreci en az hasarla atlatabileceği düşünüldüğünde akla makul görünen bu yaklaşımın bundan sonraki süreçte Trump'ın rotasını Çin'e çevirmesine de katkı sağlaması beklenir¹⁶. Ancak böyle bir "cılız NAFTA"ya da şimdilik tevessül edilmemiştir.

25 bölüm halinde yürütülen müzakerelerde enerji, dijital ticaret, telekomünikasyon, mali hizmetler, ticarete teknik engeller, rekabet ve gümrük konuları gibi bölümlerde büyük ölçüde mutabakat sağlandığı belirtilmiştir. Ancak tarım, akaryakıt ve gaz ihracatı, menşe kuralları, çalışma koşulları, anlaşmazlıkların çözümü yöntemleri ve bazı fikri mülkiyet konularında halen önemli farklılıklar bulunduğu görülmektedir¹⁷.

Müzakereler esnasında ABD yönetiminin sıklıkla NAFTA müzakerelerini sonlandırabileceğini ifade etmesi Başkan Trump'ın ortaklarından taviz alabilmek için sergilediği sert bir taktik gibi algılansa da ticaret ortakları arasında hoşnutsuzluk yarattığı açıktır. Nitekim bu tür söylemler karşısında NAFTA'nın yürürlükten kalkması halinde en fazla kayba uğraması beklenen Meksika'da yaklaşan Başkanlık seçimleri dolayısıyla en fazla şans verilen aday A. M. Lopez Obrador'un Meksika'nın da gerekirse bu anlaşmadan çekilebileceğini ifade etmesi bunun bir

¹⁴ 'Understanding NAFTA, a disappointing but under-appreciated trade deal', *The Economist*, 4 Şubat 2017, s.63.

¹⁵ 'NAFTA Ministerial Concludes, Negotiators Press to Address Remaining Issues This Week', *Bridges Weekly*, 22 (16), 9 Mayıs 2018.

¹⁶ J. Ivison, 'Donald Trump's latest tirade could be prelude to a skinny NAFTA', *National post*, 23 Mayıs 2018.

10 R. Whelan, 'Nafta Talks Stalled on US Auto Demands', *Wall Street Journal*, 23 Mayıs 2018.

göstergesidir. Zira böyle bir durumda Meksikalı siyasetçilerin işlerin yolunda gitmemesi halinde suçu ABD ve Başkan Trump'a yüklemeleri çok da zor olmayacaktır.

ABD'nin NAFTA'dan çekilmesinin kolay bir adım olmayacağı söylenebilir. Üç ülkenin ekonomilerinin 25 yıla yaklaşan NAFTA ile oldukça iç içe girmiş olması nedeniyle bu yönde bir adımın atılması zorlaşmaktadır. Artan ticaret ve yatırım ilişkileri sonucu örneğin, günümüzde ABD'nin eyaletlerinin hemen tamamına yakını için Kanada en önemli ihracat pazarı olmaya devam etmektedir. Yaklaşık dokuz milyon Amerikalının işinin Kanada ile ticarete bağlı olduğu, yine bu ülkeye her bir milyar dolarlık tarım ürünü ihracatının ABD'de sekiz bin kişiye iş yarattığı, 2016 yılında 14 milyar dolar değerinde işlenmiş gıda ürününü Kanada'ya sattığı, aynı şekilde ABD'de inşa edilen evlerde kullanılan kerestenin %90'ının Kanada menşeli olduğu belirtilebilir ve bu örnekler çoğaltılabilir¹⁸.

Öte yandan, NAFTA'nın ortadan kalkmasının her üç ülkede GSYH'da olumsuz etki yaratacağı ABD, Kanada ve Meksika'nın milli gelirinde sırasıyla % 0.09; % 0.54 ve % 1.16 kadar bir düşüşe yol açacağı; toplam refah kaybının 58 milyar dolara ulaşacağı görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. NAFTA'nın sonlandırılmasının GSYH ve iktisadi refaha etkileri*

	GSYH'ya etkisi (%)	Refah etkisi (milyar dolar)
ABD	-0.091	-19.89
Kanada	-0.545	-15.10
Meksika	-1.162	-23.62
NAFTA	-0.225	-58.61
Çin	0.026	5.66
AB-28	0.027	8.16
Diğer ülkeler	0.032	17.11

*2023 yılı baz senaryo alınarak 2017 cari fiyatlarıyla hesaplanmıştır.

Kaynak: Dan Ciuriak vd., 2017, s.10.

NAFTA anlaşmasından vazgeçmenin 120 milyar dolar kadar bir ticaret kaybına, pek çok sektörde ücretlerin azalmasına, verimlilik düşüşüne ve yaklaşık 220 bin kişinin işini kaybetmesine neden olması beklenmektedir. Ayrıca, NAFTA ülkelerinin rekabet avantajlarını kaybetmesi sonucu Çin, AB ve diğer ekonomileri daha avantajlı duruma gelmesi söz konusu olacaktır¹⁹.

Başkan Trump'ın aralarında Kanada ve Meksika'nın da olduğu bazı ülkelere karşı çelik ve alüminyum ithalatına % 25 ila % 10 oranında ek vergi soruşturmasından tanıdığı muafiyetin 1 Haziran tarihinde sona ermesiyle ABD yönetimi derhal gümrük vergisi uygulamasına geçmiştir. Ticaret Bakanı Ross'un AB ve diğer ülkelere de uygulanacak bu kararın en yakın ticaret ortakları olan Meksika ve Kanada'ya karşı alınmasının NAFTA müzakerelerinde sonuç alınamamasına bağlaması²⁰ ve muafiyet süresini uzatmaması ticaret ortaklarında hayal kırıklığı yaratmıştır. Bu ABD'nin müzakerelerden tatmin olmaması halinde tek yanlı

¹⁸ C. Robertson, *A NAFTA Primer for Canadians*, Canadian Global Affairs Institute, Ağustos 2017.

¹⁹ Dan Ciuriak vd., *The NAFTA Renegotiation: What if the US Walks Away?*, DC Howe Institute Working Paper, Kasım 2017.

²⁰ 'US tariffs hit Canada, Mexico as Ross Laments Nafta Talks', <https://www.bloomberg.com/news/articles/2018-05-31/u-s-metal-tariffs-hit-canada-and-mexico-pressuring-nafta-talks>, 31 Mayıs 2018.

yaptırımlara gidebileceğini göstermektedir. Kanada ABD'den 100 kadar ürüne 1 Temmuz itibarıyla yaptırım olarak 16.6 milyar dolar değerinde karşı vergiler koyacağını ilan ederek ABD'nin bu adımını karşılıksız bırakmamıştır²¹. Tarafların müzakere süreci devam ederken gösterdiği bu tutumun NAFTA görüşmelerinin başarılı şekilde tamamlanabilmesine ne ölçüde katkı sağlayacağı ise şüphelidir.

Gelinen aşamada yeterli ilerleme kaydedilmemesini bir gerekçe olarak gören Trump yönetiminin görüşmelere NAFTA adı altında devam etmek yerine, Kanada ve Meksika ile ayrı ayrı -ikili (*bilateral*) müzakereler yaparak ilerlemek istemesi de ihtimaller arasındadır. Başkan Trump'ın Kanada ve Meksika için "İki çok farklı ülkeden bahsediyoruz. Her ikisi ile de ayrı ayrı anlaşmalar yapılması sorun olmaz" şeklindeki yaklaşımı²² NAFTA'yı iptal etme tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu yaklaşım, Trump'ın ABD'nin çıkarına görmediği ticaret ilişkilerine yeni şekiller verme konusundaki isteğinin de bir göstergesidir.

V. Müzakerelerde tartışmalı konular ve tarafların tutumu

Görüşmelerin oldukça tartışmalı bazı konularda tıkanıdığı görülmektedir. Öne çıkan belli başlı konular şunlardır:

Menşe Kuralları:

İlk önemli konu menşe kuralları olarak ortaya çıkmıştır. Meksika ve Kanada ile otomotiv ticaretinde açık veren ABD'nin bu dengeyi kendi lehine çevirmek için kuralların yeniden belirlenmesini istemektedir. Benzer talepleri tekstil, giyim eşyası ve elektronik eşyada da yapmaktadır. Ortalama olarak bir otomobilin NAFTA hükümleri uyarınca gümrüksüz olarak ülkeler arasında ticarete konu olabilmesi için menşe kuralı % 62,5 olarak belirlenmişti. ABD tarafı bu oranın otomobillerde önce % 85'e çıkarılmasını ve en az %50'sinin ABD menşeli olmasını önermiştir. ABD ayrıca otomobillerde kullanılacak demir ve alüminyum aksamın % 70'nin; otomobillerin şasi, motor, transmisyon gibi ana parçalarının % 75'nin; önemli parçaların %70'nin ve ikincil parçaların ise % 65'nin Kuzey Amerika'da üretilmesi halinde NAFTA hükümlerine tabi olarak gümrüksüz işlem görmesi önerisinde bulunmuştur. Bu konuda Meksika ise NAFTA'nın menşe kurallarının uygulanması için başlangıçta 8 yıllık bir geçiş dönemi vermiş olduğunu bu defa daha uzun bir süreye gereksinim duyduğunu belirtmiştir. Meksika tarafı %70'lik bir oran önerisi getirmiştir. Kanada ise bir ürünün menşesini belirlerken teknolojik gelişmelerinde dikkate alınmasını ve aracın tam üretim maliyetinin dikkate alındığı yeni bir hesaplama yöntemi önermektedir. Bu yöntemle göre üretimin en değerli kısmı-dijital teknolojiler, fikri mülkiyet hakları gibi hususlar göz önünde bulundurulmalıdır. Bu tür aşamalarda ABD'nin payı daima yüksek olduğundan bu yaklaşım ABD'nin taleplerinin yerine getirilmesine de bir zemin kazandıracaktır²³. Menşe kurallarını daha sıkı hale getirmek NAFTA bölgesi dışından (özellikle Asya ülkelerinden) gelen üretim girdilerinin yerine özellikle ABD'de üretilen girdilere avantaj sağlayacaktır. Ancak bu durum NAFTA'daki otomotiv üreticilerini dış piyasalarda rekabetçi olmaktan uzaklaştıracak ve

²¹ 'Canada to hit U.S. with retaliatory tariffs in response to Trump's steel tariffs', *Toronto Star*, 31 Mayıs 2018. <https://www.thestar.com/news/canada/2018/05/31/us-will-hit-canada-with-steel-and-aluminum-tariffs-as-of-midnight-tonight.html>

²² 'US may make separate deals with Canada, Mexico', *New York Times*, 2 Haziran 2018.

²³ 2010 yılında bir otomobilin %80'ini metal oluştururken, bu oran 2040'da %10'a düşmesi beklenmekte. Dolayısıyla hesaplamanın bu teknolojik gelişmeleri görmesi gerekmektedir. Bkz. 'Search is on for NAFTA solutions', *Toronto Star*, 16 Aralık 2017.

verimliliği düşürecek bu adım önemli bir tartışma konusunu oluşturmuştur²⁴. Ayrıca bu uygulamanın küresel anlamda genel korumacı önlemler alınmasına sebebiyet vermesi de mümkündür.

Meksikalı işçilerin saat ücretleri:

Diğer önemli konu ABD'nin Meksika'daki otomobil fabrikalarında işçilerin saat ücretlerinin 16 dolara yükseltilmesi önerisidir. ABD hafif arabaların % 40 ile kamyonetlerin % 45'inin saat ücreti en az 16 ABD Doları alan işçiler tarafında üretilmiş olması koşulunun uygulanmasını önermiştir. Meksika'da otomobil sektöründe çalışanların ortalama saat ücreti 8 ABD Dolarının altındadır. Meksika önce bu öneriyi kabul etmemiştir. Ancak, daha sonra tutumunda esneklik göstermiş Kuzey Amerika'da imal edilen araçların %20'sinin yüksek ücretli işçilerin olduğu bölgelerde üretilmesini önermiştir²⁵.

ABD yaklaşımında ilginç olan bir diğer husus, ABD yönetiminin Meksika'da işgücü ücretlerinin yükseltilmesine ve daha bağlayıcı çalışma standartlarının oluşturulmasına ve menşe kurallarında değişiklikler yapılmasına dair önerilerde bulunurken sıklıkla TPP Anlaşması'na gönderme yapmasıdır²⁶. İktidara geldiğinde ilk iş olarak TPP Anlaşması'ndan çekilen Trump yönetiminin kendisi için öncelikli bu alanlarda TPP'yi örnek göstermesi ayrıca ilginçtir.

Otomotiv ticareti:

Son zamanlarda Başkan Trump'ın otomobil ithalatını sınırlamak üzere yeni bir hamlesi dikkat çekmektedir. ABD ulusal güvenlik savına dayanarak otomobil ithalatını sınırlamayı amaçlamaktadır. Bu savı Mart ayında demir ve alüminyum ithalatında kullanmıştı. Aynı şekilde 23 Mayıs 2018 tarihinde Başkan Trump'ın Ticaret Bakanına talimat vererek otomobil ithalatı ile güvenlik kaygısı arasında bir ilişki olup olmadığını araştırmasını istediği Beyaz Saray tarafından ilan edilmiştir. İlginç olan husus, bu talimatın verilmesinden 18 dakika sonra Ticaret Bakanı Ross'un, "otomobil sanayi gibi temel sanayilerin ülkenin gücü bakımından hayati önemde" olduğunu ifade etmesidir²⁷. Bu hamle NAFTA yenilenmesi müzakerelerinin önümüzdeki yıla kaldığının anlaşılmasına rağmen yapılması manidardır. Bu hamle Başkan Trump'ın önümüzdeki dönemde ABD ticaret açığının artık katlanılamaz seviye geldiğini ilan ederek her önlemleri almak konusunda kararlı olduğunun bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Anlaşmanın otomatik sonlandırılması:

NAFTA'dan çekilmenin iktisadi ve siyasi maliyeti yüksek olduğundan, ABD tarafı anlaşmanın beş yılın sonunda otomatik sona ermesi (*sunset clause*) ve tarafların isterlerse uzatmak için yeniden görüşmelere başlanmasını öngören öneriyi getirmektedir. Bu Başkan Trump'a şayet o dönemde iktidarda olursa NAFTA'nın yeniden başlatılması istendiğinde müzakerelerde ciddi bir koz sağlayacaktır. Bu öneri Kanada ve Meksika üzerinde rahatsızlık yaratmıştır.

²⁴ Menşe kurallarını sıkı hale getirmenin ne ölçüde yerli üreticiye katkı sağlayacağı konusunda tartışma için ayrıca bkz. C. Freund, 'Streamlining Rules of Origin in NAFTA', *PIIE Policy Brief 17-25*, <https://piie.com/system/files/documents/pb17-25.pdf>

²⁵ Bkz. 'Mexico's Pena Nieto 'optimistic' on NAFTA as country makes new offer', Reuters, 24 Mayıs 2018, <https://ca.reuters.com/article/topNews/idCAKCN1IQ01Y-OCATP>

²⁶ ABD Ticaret bakanı W. Ross TPP'nin NAFTA görüşmeleri için bir başlangıç sunabileceğini söylemiştir. <https://www.bloomberg.com/news/articles/2017-05-03/ross-says-tpp-could-form-starting-point-for-u-s-on-nafta-talks>

²⁷ D.J. Lynch ve J.Dawsey, Trump officials weigh 25 percent tax on imported cars to force concessions in NAFTA talks, *The Washington Post*, 24 Mayıs 2018.

Anlaşmazlıkların çözümü:

Ayrıca ABD'nin devlet ve yatırımcı arasında çıkacak anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin bazı maddelerin (özellikle 11. ve 19. Bölüm ile düzenlenen) anlaşma metninden çıkarılması önerisi de kabul görmemiştir. İşin ilginç yanı anlaşmazlıkların çözümüne ilişkin düzenlemelerden devlet-yatırımcı arasındaki anlaşmazlıkların çözümü (11'nci Bölüm) başlangıçta ABD'li ve Kanadalı firmaların Meksika'da yapacakları yatırımları korumak üzere NAFTA'ya konulmuş olmasıdır. 11'nci Bölüm diğer üyelerden gelecek yabancı sermaye yatırımlarının herhangi bir NAFTA üyesi hükümetinin olumsuz kararlarına karşı korunmasına, yatırım engellerinin kaldırılmasına ve yatırımcılara o ülkenin yargı makamları dışında bir alternatif yargı yolu açılmasına ilişkin kurallar getirmektedir. Günümüzde yatırımcı-devlet anlaşmazlıklarının çözümü (*Investor-State Dispute Settlement-ISDS*) olarak bilinen ve günümüzde de ticaret anlaşmalarında sıkça tartışılmaya başlanan bu yöntem özellikle ABD yatırımlarının Kanada'da bölgesel ve federal yasalar karşısında korunması noktasında önemli bir işlev görmüş olduğu söylenebilir.

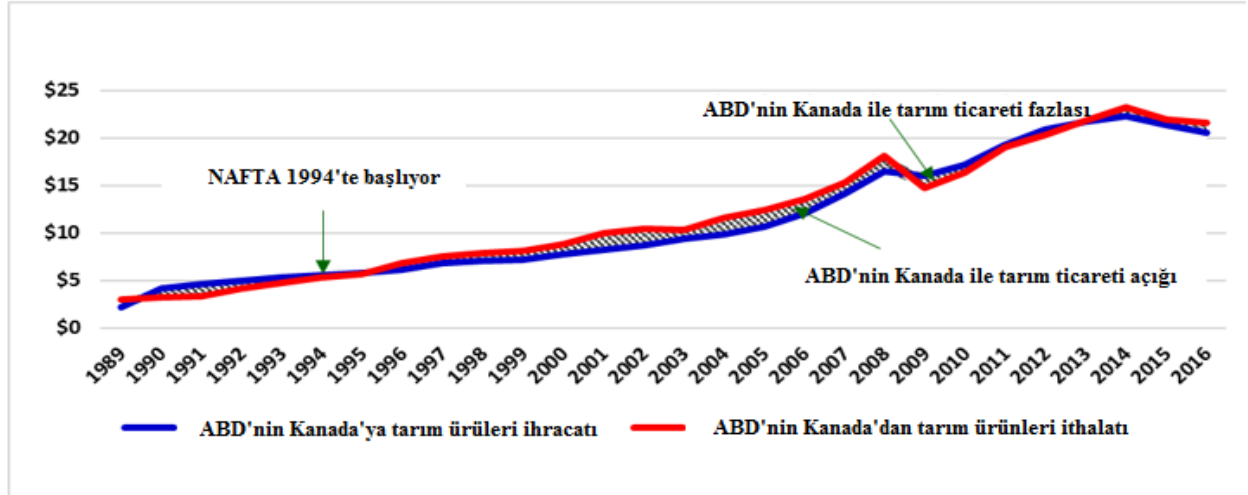
Trump yönetiminin itiraz ettiği ve kaldırılmasını istediği bazı düzenlemeler de 19'ncü Bölümünde yer almaktadır. Buna göre, NAFTA diğer üyelerin dumpingli ya da sübvansiyonlu ihracat gibi haksız ticaret uygulamaları karşısında alacakları koruma önlemlerinin, üçüncü ülkelerin benzer eylemleri karşısında alacakları önlemlere nazaran daha yüksek bir eşliğe sahiptir. Ayrıca doğabilecek bir anlaşmazlık halinde son kararı yargı merci olarak ülkenin mahkemeleri değil ortak bir panel oluşturulmuştur. İşte ABD yönetimi bu duruma egemenlik haklarına hâle getirdiği argümanı ile itiraz etmekte ve değiştirilmesini arzulamaktadır. Elbette bunun altında yatan esas nedenin, anti-damping veya sübvansiyon soruşturmalarında ABD'nin daha rahat hareket edebilmesinin sağlanmasıdır. Böylece ABD'ye yapılacak ithalat ile ilgili korumacılık adımlarının uygulanabilmesini denetim dışına çıkarmayı öngörmektedir.

ABD bu düzenlemenin egemenlik hakkı ile çeliştiğini ileri sürerek kaldırılmasını ve yerine ulusal yargının hâkim olmasını talep etmiştir. ABD anti-damping ve telafi-edici vergiler gibi korumacılık amacına yönelik sıkça başvurduğu uygulamalarının, bir anlaşmazlığa yol açması durumunda, Kanada ve Meksika'nın bundan böyle konuyu mevcut bağımsız panel yöntemi yerine ABD yargı mercilerine getirmesi önerisinde bulunmuştur. Bugüne kadar 145 kez başvuru bu mekanizmada ABD 40 kez şikâyetçi olurken, diğer 105 şikâyet ABD'ye karşı yapılmıştır²⁸. Kanada bu konuların kırmızıçizgisi olduğunu sıklıkla beyan etmekte ve değişikliğe karşı çıkmaktadır.

Tarım Ürünleri:

Tarım ürünleri konusu özellikle ABD ile Kanada arasında ciddi tartışmalara yol açmaktadır. ABD Kanada pazarına daha fazla girmek istemekte ve özellikle süt ürünlerinde ve kümes hayvanlarında mevcut tedarik zincirini kısıtlayıcı bulunduğunu ifade etmektedir. Buna karşılık Kanada ise ABD'nin *softwood lumber* olarak bilinen kereste ihracatına karşı aldığı önlemlerden şikâyetçidir. NAFTA döneminde özellikle Kanada ile ABD arasında tarım ticaretinin Grafik 2'den de anlaşılacağı üzere dengeli gittiği bu bağlamda ticaret açığı kavramının pek geçerli olamayacağı, ABD'nin yaklaşımının daha ziyade belirli sektörlerden gelen şikâyetlerden kaynaklandığı söylenebilir.

²⁸ Schott ve Cimino-Isaacs, *Updating the North American Free Trade Agreement*, iç. F. Bergsten ve M. de Bolle, **A Path Forward for NAFTA**, PIIE Briefing, Temmuz 2017.

Grafik 2. ABD-Kanada tarım ürünleri ticareti, 1989-2016, milyar dolar

Kaynak: ABD Tarım Bakanlığı verileri

Kamu Alımları:

Kamu alımları konusunda ise ABD yönetimi Kanada ve Meksika'nın kamu ihale piyasasını ABD'li tedarikçilere yerel, eyalet ve federal bazında daha fazla açmasını istemekte, buna karşın kendi tedarikçilerini kayıran "Buy American" düzenlemeleri konusunda ise özellikle Kanada'nın eleştirilerine hedef olmaktadır.

Fikri Mülkiyet:

Fikri Mülkiyet konusu, öncelikler arasında yer almasa da tarafların farklı yaklaşımları bulunmaktadır. İlaç sanayinde fikri mülkiyet haklarının korunma süresi ABD'de 12 yıl, Kanada'da sekiz yıl, Meksika'da ise beş yıldır. ABD Ticaret Temsilcisi Lighthizer Senato'da yaptığı konuşmada fikri mülkiyet alanında ilave koruma sağlanacağını ifade etmiştir. ABD Ticaret Temsilciliği tarafından 2018 yılı için ilan edilen fikri mülkiyet konusundaki raporunda Kanada öncelikli olarak izlenen 12 ülke arasında yer almıştır. Meksika ise izlenen ülkeler 26 ülke arasında bulunmaktadır²⁹.

Özellikle ABD'nin NAFTA'nın yeniden müzakere edilmesine ilişkin hedefleri ABD Ticaret Temsilciliği tarafından derlenmiştir³⁰. Bu konulara ilişkin ABD'nin beklentilerinin ana hatları 17 Temmuz 2017 tarihli *Summary of Objectives for the NAFTA Renegotiation* adlı belgede bulunmaktadır.

VI. NAFTA müzakerelerinin anlamı;

Başkan Trump'ın ticaret politikası kendine özgü yaklaşımları içermektedir. ABD'nin ticaret ortaklarına karşı kendi çıkarları doğrultusunda taviz alabilmek için uygulayacağı baskıyı sadece müzakere konusu ile sınırlı diplomatik yöntemleri kullanmakla yetinmeyeceği görülmektedir. Anlaşmalarla belirlenmiş kuralları ihlal ederek mevcut kuralları konulma

²⁹ <https://ustr.gov/sites/default/files/files/Press/Reports/2018%20Special%20301.pdf>

³⁰ Bkz. <https://ustr.gov/sites/default/files/files/Press/Releases/NAFTAObjectives.pdf>

amaçlarının dışında abartılı yorumlarla kullanmayı göze alan zorlayıcı taleplerde bulunduğu görülmektedir. Bu uygulamalara tevessül etmesi Başkan Trump'ın serbest ticaretten (*free trade*) ziyade “güdümlü” bir ticaretten (*managed trade*) yana olabileceğine işaret etmektedir. “Kurallara dayalı” (*rules oriented*) ticaretten “sonuca dayalı” (*result oriented*) anlayışa geçmeye çalışan Başkan Trump yönetimi, ticaret ortaklarına, ABD'den yaptıkları ithalatı artırmalarını ve mümkünse gönüllü olarak ABD pazarına ihracatını kısımasını önermektedir.

NAFTA'nın yenilenmesi görüşmelerine ara verilmesine karşın Başkan Trump Anlaşmadan çekildiğini ilan etmemiştir. ABD'de Temsilciler Meclisi ara dönem seçimlerinde ekonomisi tarıma dayalı eyaletlerdeki oy oranını düşürmemek gibi gerçeğe karşı karşıya olan Trump'ın bu hamleyi yapması kolay değildir. Esasen Başkan Trump'ın bu şekildeki sert söyleminin temelde müzakere taktiği olduğu da ifade edilmektedir.

Bununla birlikte, Trump'ın TPP Anlaşması'ndan çekilmesi ve TTIP müzakerelerini askıya alması gibi “cüretkar” adımlar Trump'ın retorikinin ötesine geçebileceğine işaret etmişti. Ayrıca çelik ve alüminyum ürünlerine ek vergi koyarak Trump'ın cesareti konusunda bir ipucu niteliğindedir. NAFTA imzalandığı dönemde kendisinden sonraki anlaşmalara ışık tutacak içeriği ile bir örnek teşkil ederken, bugün Başkan Trump döneminde ABD'nin bundan sonraki ticaret görüşmelerinde ticaret ortaklarına nasıl davranabileceği konusunda fikir verebilmektedir.

Bu noktada dikkate alınması gereken husus, her ne kadar değişen şartlar karşısında NAFTA'nın güncellenmesi gereği genel kabul görse de, özellikle Trump'ın ABD dış ticaretinin yarattığı sorunların kaynağında NAFTA'nın da dâhil olduğu kurallı ticaret anlayışını görmesidir. ABD ekonomisine ilişkin yapısal konuları, mevcut kuralları esneterek ve bu arada NAFTA'yı yenileyerek –hatta gerekirse NAFTA yerine Kanada ve Meksika ile ayrı birer ticaret anlaşması yaparak- aşabileceği düşüncesi akademik ve iş çevrelerinde hararetli bir tartışma konusu yaratmıştır.

Ticaret açığı ve istihdam paradigmasına odaklanan ısrarcı tutumunu usul haline getiren, iktisat teorilerinin genel savlarına çok da aldırış etmeyen ve etrafında bu yaklaşımı destekleyen ekipler ile çalışmayı tercih eden Başkan Trump'ın aldığı siyasi kararlarla kurallı ticaret konusunda yetmiş yıldır uygulanan sistemi zorlayarak uzun vadede ABD ekonomisine zarar vereceği tartışılmaktadır. Küçük ekonomilerin zararı daha ziyade kendisine olması beklenirken, ABD gibi büyük ekonomilerin durumunda ise ticaret ortaklarına ve küresel ticaret sistemine de önemli zarar vermesi ihtimali bir hayli yüksektir.